

Multiplicity

Fotografie Frank van der Salm
Een acrobatische oefening voor het oog
Financier: Dagblad

Fries Museum
LEEUWARDEN

www.friesmuseum.nl

**KORRAMIEK
MOSKEE VAN
PRINCESSEHOF**

Levenswerk 05
Johan van Loon
t/m 4 mei 2008
Leeuwarden

www.prinCESShof.nl

**Raveel
in Friesland**

Verlengd v/m 20 januari
Museum Belvédère
HEERENVEEN | ORANJEWOUD

www.museumbelvedere.nl T: 0593 644 939

achtertoren? T: 020 562 62 00

Achtergrond | Afrikaanse architectuur zoekt eigen identiteit

Baobabboom en spiegeelpui

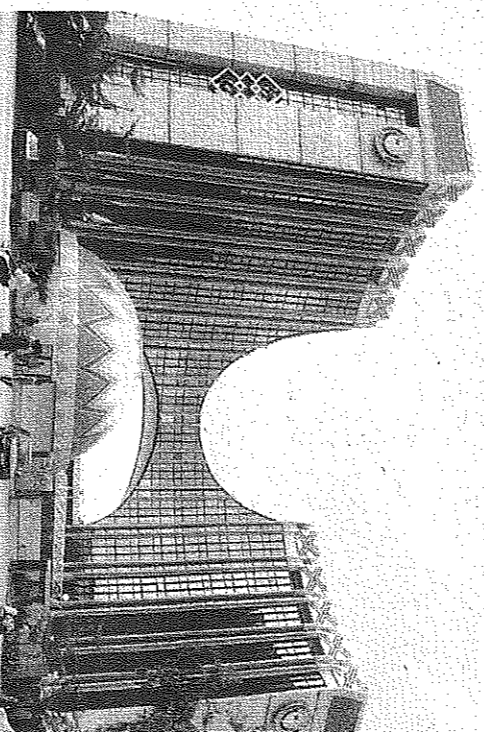
In de beeldvorming domineren de sloppenwijk en de hut op het platteland. Maar de architectuur van Afrika wint aan zeggingskracht. Europa kan er zelfs nog wat van opsteken. Door **Kirsten Hannema**

Probeer je eens een beeld te vormen van moderne architectuur over de wereld heen. Bij Noord-Amerika denk je dan direct aan wolkenkrabbers, bij Zuid-Amerika vermoedelijk aan de inmiddels 100-jarige architect Oscar Niemeyer. De huidige bouwkoorts in Azië roept beelden voor de geest van Dubai en China, met megalomane bouwsels als Palmeland en het nieuwe hoofdkantoor van de Chinese staatsrevisie. Bij Europa, van oudsher het epicentrum van de moderne architectuur, kan iedereen zich wel iets voorstellen. En in het geval van Australië staat een gebouw, het Sydney Opera House, symbool voor een heel continent. Maar hoe zit het met Afrika? Daarbij heeft eigenlijk niemand direct een bepaalde associatie.

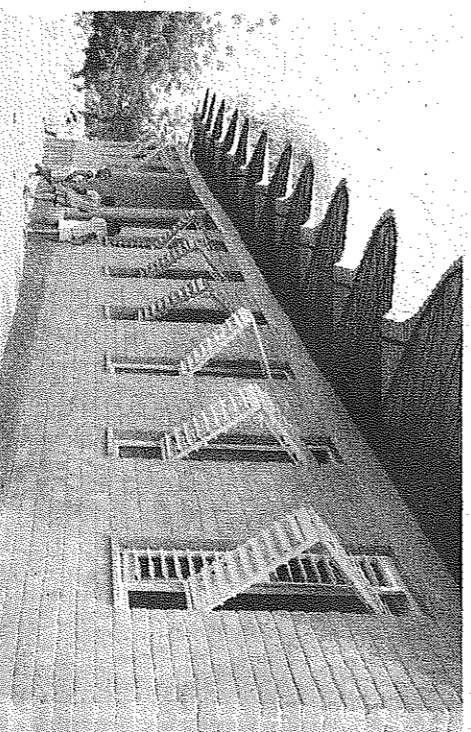
Terwijl Afrikaanse moderne architectuur wel degelijk bestaat. Weliswaar kent zij een veel kortere traditie dan elders in de wereld: pas na de Tweede Wereldoorlog werd het bouwen, in de koloniale periode nog de taak van westerse ingenieursbureaus, langzaam aan overgenomen door architecten. Maar sindsdien zijn er talloze prachtige bouwwerken gereali-seerd. Neem het hoofdkantoor van de Bank of the Economic Community of West African States in Dakar (Pierre Atepa Goudiaby, 1990), een spectaculaire piramidestructuur, gemodelleerd naar de heilige baobabboom.

Of het werk van de Portugees Pancho Guedes, die het grootste deel van zijn leven in Mozambique doorbracht. In de jaren 50 en 60 maakte hij ruim vijfhonderd ontwerpen voor gebouwen in een modernistisch-eclectische stijl. Gebouwen die sterk doen denken aan het werk van Le Corbusier, maar dan doordrenkt met Afrikaanse patronen, kleuren en symbolen.

Feit is dat de meeste mensen, ook architecten, nog nooit van deze projecten gehoord hebben. Het beeld dat heerst van Afrikaanse architectuur is in de eerste plaats dat van sloppenwijken en vernaculaire architectuur – een archaïsch beeld van hutten op het plat-



Bankgebouw in Lomé, Togo. Architect: Pierre Atepa Goudiaby.



School in Danon, Burkina Faso. Architect: Francis Kéré.

teland', constateert Antoni Fol-kers. Ruim twintig jaar geleden kwam Folkers, net afgestudeerd als architect aan de TU Delft, terecht in Afrika, waar hij in eerste instantie werkte voor het ontwerp-bureau van het Duitse Institut für Tropenbau. In 1988 richtte hij samen met zijn vrouw en zakelijk partner Belinda van Buiten in Tanzania een eigen bureau op dat vooral werkte aan scholen en streekliekenhuizen. En hoewel FBW Architecten sinds 2000 is gevestigd in Utrecht, is hij nog altijd gefascineerd door water op het gebied van architectuur in Afrika gebouwd.

Terug in Nederland richtte hij in 2001 samen met vier andere Ne-

derlandse architecten die jarenlang in Afrika woonden en werkten de stichting ArchiAfrica op, die zichzelf voor doel stelt Afrikaanse architectuur op de wereldkaart te zetten. Folkers: 'We willen laten zien dat er buiten de clichés ook een ander verhaal is. En we hebben het geloof dat er uit Afrika iets kan komen dat ook voor onze architectuur in Nederland van belang kan zijn.' Om die reden organiseerde ArchiAfrica afgelopen december samen met de TU Delft de internationale manifestatie 'African Perspectives', opgezet als een marktplaats waar Afrikanen en Europese koudbroeders kennis en ervaringen konden uitwisselen.

De laatste tien jaar is er op het gebied van architectuur en stedenbouw veel aan het veranderen in Afrika. Steden groeien explosief. Lagos, de oude hoofdstad van Nigeria, is naar verwachting in 2015 de derde grootste stad ter wereld. Architect Rem Koolhaas houdt zich tegenwoordig bezig met onderzoek naar de ruimtelijke ontwikkeling van deze megacity. In steden als Khartoum (Soedan), Nairobi (Kenia) en Cairo (Egypte) schiet de hoogbouw uit de grond. Maar ook de ontwikkeling van Afrikaanse architectuuropleidingen laat een enorme versnelling zien. Tot voor kort waren die er nauwelijks. In de jaren vijftig en zestig haalde 99 procent van de Afrikaanse architecten hun diploma nog in Europa. In het vroegere moederland.

De toename van het aantal academische opleidingen voor bouwkundigen is volgens Folkers een logisch gevolg van de economische groei die Afrika momenteel doormaakt. 'Er is een grote vraag naar lokaal opgeleide architecten, zeker nu de Europese architecten minder welkom zijn.'

Dat gold ook voor zijn eigen bureau. Het missiewerk dat westerse architecten in opdracht van stichtingen meer dan een eeuw verrichten op het platteland werd door de Afrikanen niet langer ge-waardeerd. Ook de ontwikkelingspolitiek van westerse landen maakte een omslag door, van project-naar adviesgericht. Concreet kwam het erop neer dat nieuwe wegingen het westerse architecten onmogelijk maakte om nog in Afrika gewestigd te zijn als niet-Afrikaans bureau. Tenzij je er flink voor betaalde of je onder curatele liet stellen van een lokale architect. Folkers bekijft het gedwongen vertrek nuchter. 'Tot het eind van de vorige eeuw zaten Europeanen nog hoog in het zadel. Ik zie nu een beweging dat Afrikanen hun eigen boontjes willen doppen. En dat vind ik positief.'

De moderne Afrikaanse architectuur maakt een nieuwe ontwikkeling door. De Zuid-Afrikaan Heinrich Noero Wolff ontvep in het bureau Noero Wolff ontwerp in de modernistische traditie, maar



Inkwenkwezi-school in Kaapstad, Zuid-Afrika. Architect: Bureau Noero Wolff.

voegt daar een Afrikaanse identiteit aan toe. De school die hij in Kaapstad bouwde is een witte geometrische sculptuur die toch volkomen vanzelfsprekend tussen de provisorisch gebouwde huizen in een sloppenwijk staat. Het stragge gebouw krijgt iets gewoons door de gekleurde banen op de gevel, een abstracte versie van de typisch Afrikaanse muurschilderingen.

Daarnaast is er een groep jonge Afrikaanse architecten die, net als BMW-Architecten in hun Afrikaanse periode, ernaar streeft met lokale technieken en materialen moderne ontwerpen te maken, gestooid op een academische ontwerpmethode. Zoals Francis Kéré, geboren in het straatarme Burkina Faso en nu werkzaam in zijn geboorteland vanuit zijn bureau in Berlijn. Uitgangspunt voor Kéré is gebouwen te maken die aansluiten bij de klimatologische omstandigheden en rekening houden met aspecten van duurzaamheid. De school die hij in het dorp Dano bouwde is een goed voorbeeld. De gebogen vorm van het dak, de vouwbare ramen, en de verlaagde geweldige plafonds vormen een natuurlijk ventilatiesysteem. Het dak bestaat uit eenvoudige golfplaten, de gewels zijn van lokale lateriet steen.

De nu 60-jarige Pierre Atepa Goudiaby, een van de bekendste Afrikaanse architecten, moet weliswaar hebben van zulke toepassingen. In interviews maakt hij steevast duidelijk waarom. Hij kijkt naar hoe de Verenigde Staten zich hebben ontwikkeld en constateert

dat veel Amerikanen arm zijn, terwijl Amerika toch het rijkste land ter wereld is. 'Waarom? Omdat Amerikanen wordt geleerd dat je met hard werken elke droom kan waarmaken. Omdat Amerikanen hun fantasieën uitleven in wolvenkrabbers en Disney-architectuur.'

Zelf leeft de architect afkomstig uit een klein dorpje in Senegal en opgeleid in New York, inderdaad zijn 'African dream'. Zijn Atepa Group heeft kantoren in Dakar, Parijs, New York en Tokio. Hij ontwerpt gebouwen voor banken en overheden, met spectaculaire hoogconstructies en gewels van

LEREN VAN AFRIKA

De driejarige Internationale manifestatie African Perspectives, afgelopen december, was volgens de organisatie, de TU Delft in samenwerking met de stichting ArchitectAfrica, een vruchtbare bijeenkomst.

Architect Antoni Folkers, intendant: 'Voor het eerst was er in Nederland daadwerkelijk sprake van een dialoog tussen Afrikanen en Europese vakbroeders, op een grote schaal en op een wetenschappelijk niveau.'

Volgens Folkers zijn de partijen er wijzer van geworden. 'Er waren voor de mensen in Delft echt eye-openers.' Een voorbeeld is de manier waarop men in Afrika met het cultureel erfgoed omgaat.

'Een groot deel van die structuren is erg vergankelijk. Belangrijker

glas en stucwerk. Modern, maar met een onmiskenbaar Afrikaanse signatuur, in vorm en detail. De patronen in traditionele Afrikaanse stoffen zijn bijvoorbeeld een inspiratiebron. Zijn werk is indrukwekkend, maar ook omstreden. Hoe wel-sommige Afrikanen vinden dat Goudiaby eindelijk iets maakt waar ze naar op kunnen kijken, menen anderen dat zijn gigantische bouwwerken, die bovendien met airconditioning gekoeld moeten worden, verspilling zijn van geld dat ook aan onderwijs en gezondheidszorg besteed had kunnen worden.

dan het behouden van het architectonische object zelf is het behoud van de cultuur waarbinnen een gebouw tot stand is gekomen. Daarin kunnen we volgens mij van Afrika leren.

'Verder denk ik dat in het kader van duurzaamheid we ook lessen trekken uit het bouwen in kringlopen. Wij bouwen monumenten en zien vergelijkbare architectuur als inferieur. In de Afrikaanse traditie bouw je een huis voor een bepaalde levensfase, hooguit voor een generatie. Dat is eigenlijk heel logisch. Als benadering in het ontwerpen van woningbouw is het interessant om dit gegeven in een moderne uiting te vertalen.'

www.archiafrika.org

Goudiaby is de hyperbool van een brede stroming die ontstaan is vanuit de nieuwe onafhankelijke houding die Afrika aan heeft genomen. Een architectuur die deels wordt ontworpen volgens moderne westerse methoden, deels met lokale technieken en elementen.

De Congolese kunstenaar Bodys Isek Kingelez geldt als inspirator van deze ontwikkeling. Hij maakt maquettes uit gekleurd karton, papier en gerecyclede materialen. Zijn gebouwen hebben alle kenmerken van de regenboog, nemen allerlei vormen aan - rond, recht, water, ruit. Abstracte vlakken worden gecombineerd met Afrikaanse patronen en ornamenten. Spiegelende wolvenkrabbers staan brederijk naast folkloristische palazzi. De steden die Kingelez bedenkt gaan elke fantasie te boven.

Folkers denkt dat deze architectuur de toekomst heeft. 'Dit is wat mij betreft de Afrikaanse architectuur van nu, hier zit de groei en vooruitgang. Deze architectuur kent een enorme vitaliteit en hangt naar experiment. Het gaat om gebouwen die worden gemaakt door zowel universitair geschoelde architecten als door aannemers en autodidacten.'

'Ze zijn dikwijls zwaar 'vervuild': er zit iets moderns in, iets postmoderns, iets lokals. Je kan rustig een ionische zuil op 'n kop aantreffen met een spiegelput daarachter. In het algemeen wordt deze stijl dan ook nog niet geaccepteerd door de academische ar-

chitecten. Zij beschouwen zulke gebouwen als minderwaardige architectuur.'

Hier dringt zich een parallel op met onze waarneming van de Afrikaanse stad. Wanneer je de documentaire Lagos/Kooihaas (2002) bekijkt, zie je chaos, een stad waarin ruimtelijk ontwerp zoals wij dat kennen geen enkele rol lijkt te spelen. Maar de sleutel om Lagos te begrijpen is het besef dat deze stad juist niet het resultaat is van westerse planning, zo blijkt uit Kooihaas' onderzoek.

Neem de fileproblematiek. Hier beschouwen we filetijd als verloren tijd. In Lagos zijn files zo'n overweldigend onderdeel van het stedelijk leven dat ze veranderd zijn in belangrijke marktplaatsen. Waar de auto stopt, begint de handel. In deze stad is een alternatief stedelijk systeem ontstaan voor wat bij ons nog een onoplosbaar probleem is. Op dat punt loopt Lagos voorop in de wereld.

En zo ziet Folkers in de 'nieuwe' Afrikaanse architectuur ook toekomstwaarde. 'Het is het niet volgen van de conventies waar wij in vast zitten. Deze architectuur komt los van de regels van het modernisme, van alle lineaire kaders. Je kan het natiel noemen, of een niet-ontworpen collage.'

'Maar juist door dingen helemaal uit elkaar te trekken en op-nieuw te assembleren, kun je volgens mij vernieuwing vinden.' ■